

alimara

Revista de Treball Social
Època 5 / número 53 / Gener 2010

Consell de
Mallorca

Núm 53

Època 5. Gener 2010

Edita: Institut d'Afers Socials
Consell de Mallorca

Coordinació i redacció:
Servei de planificació i documentació.
General Riera, 67
07010 Palma

Els articles d'aquesta revista expressen únicament l'opinió
dels seus autors.

Una mirada al Fons

Miquel Àngel Llauger i Rosselló

Diputat al Parlament de les Illes Balears

Vicepresident del Fons Mallorquí de Solidaritat i Cooperació 1999-2003

“Una mirada al món” és el títol d’una exposició impulsada des del Fons Mallorquí de Solidaritat i Cooperació i fruit del treball conjunt de l’equip de la casa i d’un grup d’activistes de diverses associacions mallorquines de solidaritat. L’exposició, elaborada durant el 1998 i el 1999, i inaugurada a Palma la tardor de 1999, tractava de presentar una panoràmica ràpida d’un món caracteritzat per l’abisme entre el Nord i el Sud, un món d’una dramàtica desigualtat que era explicat amb imatges i xifres referents a assumptes tan diversos com la mortalitat infantil, l’analfabetisme, el deute extern o la despesa militar. L’exposició va rodar per centres escolars i biblioteques de tota Mallorca i ha conegut una nova versió, inaugurada el 2006, amb el títol renovat “Mira’t el món”. M’he permès recuperar el títol original d’aquell projecte, que ja té deu anys, i que té per a mi una especial significació, per encapçalar aquestes planes: una mirada al Fons.

L'explosió del 0,7

Ara fa quinze anys, a la tardor de l'any 1993, naixia a Palma el Fons Mallorquí de Solidaritat i Cooperació. El Fons començava a caminar, com moltes altres coses que amb el temps es consoliden i assoleixen una envergadura, amb una extraordinària modèstia. Un petit despatx en un edifici del Consell de Mallorca, poc més que una taula, i alguns milions de pessetes aportats per l'associació Justícia i Pau, pel Consell i per un grapat d'ajuntaments de Mallorca: aquest era el bagatge de partida de l'entitat que, una dècada i mitja més tard, gestiona una part important d'allò que la societat mallorquina dedica a la cooperació internacional, compta amb recursos humans i materials, fa una activa tasca de sensibilització, i, sobretot, ha esdevingut un referent imprescindible en l'univers de la solidaritat amb els països del Sud.

L'any 1993, la cooperació amb els països empobrits era encara una qüestió relativament nova i poc coneguda. No és estrany: la democràcia espanyola era recent i, amb ella, la sensació que Espanya formava part, de forma plena, dels països del Primer Món, o del Nord, és a dir, d'aquells països que gaudeixen d'un nivell de benestar comparativament alt i que, per aquest motiu, tenen contret amb els països del Sud un deute de justícia. Espanya era un país acabat d'arribar al grup dels donants: a les estadístiques oficials de l'OCDE, Espanya no apareix com a donant fins a l'any 1980, i no va ser fins a l'any 1990 que va començar a ser un donant amb xifres significatives, i fins a l'any 1991 que va ser membre del Comitè d'Ajuda al Desenvolupament de l'OCDE.

A Mallorca i al conjunt de l'estat, el 1993 va ser un any important pel que fa al despertar de la consciència social i la reivindicació ciutadana de més solidaritat amb els països del Sud. Començava a sonar la xifra que havia d'esdevenir l'emblema principal d'aquest moviment cívic: el 0,7. Potser val la pena obrir un parèntesi per traçar la història del 0,7. L'any 1970, l'Assemblea General de Nacions Unides va fixar l'objectiu, que s'havia d'aplicar a partir de 1972, que els estats rics dedicassin un mínim d'un 1% del seu Producte Interior Brut (PIB) a la solidaritat amb els països empobrits. La part principal d'aquesta aportació havia de venir dels propis estats: aquest és el famós 0,7 del PIB.

Val a dir que, gairebé quaranta anys més tard, només cinc països (Noruega, Suècia, Luxemburg, Dinamarca i Holanda) compleixen l'objectiu, i que l'any 2007 el conjunt de l'aportació dels països industrialitzats ha minvat en un preocupant 8,4%. Pel que fa a Espanya, segueix lluny de l'objectiu del 0,7, tantes vegades promès per governs de diferent signe. És cert, i aquestes són dades positives, que l'ajuda ha augmentat significativament fins a assolir el 0,41% l'any 2008, i que existeix el compromís d'arribar al 0,7 l'any 2012, però també és cert que hi hauria moltes coses a qüestionar pel que fa a la qualitat (tan important o més que la quantitat) de l'ajuda feta des del govern central.

Tornam a l'any 1993. Cap a finals d'any, i coincidint per tant amb el naixement del Fons, cinc persones començaven a Madrid una vaga de fam per reclamar del govern de l'Estat el compliment del 0,7. La vaga culminava la campanya que alguns grups ja feia algun temps que duïen a terme, demanant que Espanya també assumís aquest compromís. El mes de desembre eren rebuts per representants del govern de Felipe González, que varen afirmar que "s'identificaven amb els objectius defensats pels vaguistes" i es varen comprometre que els pressuposts del 1994 incloguessin el 0,4% del PIB, una xifra que, dit sia de passada, només ha arribat catorze anys més tard. Coincidint amb la vaga de fam naixia l'anomenada Plataforma 0,7, que va tenir la seva expressió més evident en l'acampada pel 0,7 que va tenir lloc al Paseo de la Castellana de Madrid. Aquesta acció reivindicativa va tenir un ampli ressò, i ràpidament varen sorgir accions semblants al llarg de tota la geografia espanyola. Naixia un moviment social amb energia i creativitat, potser mancat de solidesa ideològica, però amb una més que important capacitat mobilitzadora. També entre nosaltres varen aparèixer les tendes de campanya dels joves que reclamaven el 0,7: al Parc de la Mar, a Palma, però també en altres localitats amb tradició de moviment solidari local.

És rellevant assenyalar, pel que fa al lligam entre aquest ambient reivindicatiu i les primeres passes del Fons, que la reivindicació ciutadana del 0,7 va anar aparellada a l'aparició d'una altra idea que s'anava obrint pas amb força: la noció que el compromís solidari no era només qüestió dels estats, o dels governs centrals, sinó que també afectava a les institucions autonòmiques i locals. Sense utilitzar el terme, que és més propi dels àmbits especialitzats, es reclamava la pràctica d'allò que s'anomena la cooperació descentralitzada. Aquesta modalitat de cooperació és necessàriament més modesta en quantitat que la de l'administració central, però és lliure de les seves servituds (ajuda lligada a interessos comercials o polítics, etc.) i té més possibilitats d'actuar amb molta proximitat al moviment ciutadà de solidaritat. La reivindicació, en aquest sentit, va ser nítida des del primer moment: els acampats del Parc de la Mar reclamaven per al Sud el 0,7 dels pressuposts de les nostres institucions locals i autonòmiques. Val a dir que el creixement de la cooperació descentralitzada ha estat, des d'aquells anys i en el conjunt de tota Espanya, molt important, sense que manquin casos d'institucions importants (com el Govern de les Illes Balears) que compleixen amb l'objectiu del 0,7.

Solidaritat mallorquina, any 1993

El Fons Mallorquí, com tot allò que es crea a partir de la decisió dels representants polítics, ha de ser l'expressió de les inquietuds de la ciutadania. El Fons no seria explicable sense una societat mallorquina sensibilitzada davant la dramàtica situació de mancances i de vulnerabilitat en què es troben milions de persones d'Àfrica, d'Amèrica Central i del Sud o

d'Àsia, i sense un teixit associatiu que articula aquesta inquietud. L'any 1993, la quantitat d'ONG mallorquines és netament inferior a l'actual, ja que hi ha una eclosió posterior que la pròpia existència del Fons i d'altres institucions donants contribueix a crear. És just reconèixer, però, que ja existien alguns col·lectius ben actius, que donaven sentit a l'existència del Fons i que, amb el seu treball, varen contribuir a definir la feina de cooperació que es faria des de l'entitat acabada de néixer.

Aquest escrit no pretén donar -ni podria aspirar-hi- una descripció completa del paisatge associatiu mallorquí de 1993, sinó fer algunes referències que siguin representatives i, sobretot, que siguin rellevants en relació al naixement i als primers anys del Fons. En aquest sentit, és just començar amb la referència a Justícia i Pau, una entitat nascuda a Catalunya l'any 1968, dedicada a qüestions de pau, de solidaritat i de drets humans, i que compta amb una dinàmica delegació a Palma. Justícia i Pau va ser una entitat pionera, al context espanyol, en la reivindicació del 0,7. L'any 1993, la delegació a Palma duia a terme la campanya "Mallorca solidària - Cap al 0,7%", que va tenir un paper essencial a l'hora de difondre aquesta demanda entre la societat mallorquina i, de manera especial, d'obrir pas a la idea que les institucions locals també s'hi havien d'implicar. Aquesta campanya, que va tenir un ampli ressò social i entre els nostres polítics, va ser el fet singular més determinant per al naixement del Fons Mallorquí.

Mallorca té també una llarga i important tradició de presència als països del Tercer Món (com eren anomenats llavors) a través de l'Església. Les missions mallorquines, presents sobretot a Burundi i Perú des de molt abans dels anys 90, feien una tasca religiosa, però el seu treball introduïa, de manera natural, molts dels elements del que després es va conèixer com a ajuda al desenvolupament. Aquesta tradició confessional és als fonaments d'una part important de la solidaritat mallorquina, i en són hereves moltes de les ONG que han vist finançats els seus projectes pel Fons. Algunes de les ONG amb què el Fons ha treballat des del començament i de manera continuada, tals com Mallorca Missionera i Mans Unides, deriven d'aquest compromís de l'Església amb els països més desafavorits.

D'un signe totalment diferent, laiques i compromeses amb moviments l'alliberament dels pobles, són algunes associacions que ja eren actives l'any 1993 i que són, en bona mesura, precursoras de l'eclosió posterior de les ONG a Mallorca. Entre aquestes, cal esmentar l'Associació d'Amics del Poble Sahrauí, els esforços de la qual han permès mantenir una línia constant de suport a aquest poble desposseït, una línia de treball que ha estat una constant del Fons.

D'una rellevància especial és el treball de Prosud, una petita associació local sorgida del moviment de solidaritat que va provocar la revolució sandinista de Nicaragua de 1990. Prosud va ser una entitat precursora del treball de moltes associacions posteriors, i la seva tasca a Amèrica Central (a Nicaragua i El Salvador, especialment) ha tingut una importància cabdal a l'hora de marcar una especial incidència de la feina del Fons en aquesta

regió del món: algunes de les entitats del Sud amb què el Fons treballa directament avui dia són part del llegat de Prosud. Dins d'aquest capítol, cal fer referència també al treball de solidaritat amb Burundi que s'estava fent des de la Federació d'Associació de Veïns de Palma (d'on va néixer després l'entitat Veïns Sense Fronteres), i que per al Fons va significar les primeres passes a la regió africana dels Grans Llacs.

Gràcies a entitats com aquestes (i convé repetir que són esmentades només a tall d'exemple representatiu, i per la relació establerta amb el Fons) podem dir que el Fons neix en un terreny ja ben adobat. Al llarg d'aquests quinze anys, són moltíssimes les entitats amb què el Fons ha treballat, en una relació de simbiosi: mentre que la feina del Fons no tindria sentit sense aquest teixit solidari social, la pròpia existència del Fons els ha servit d'estímul i de suport continuat.

Neix el Fons

Dia 19 d'octubre de 1993: aquesta és la data de naixement. En aquest dia de fa quinze anys, es constituïa el Fons Mallorquí de Solidaritat i Cooperació. És just que quedi constància, en aquest esbós de la seva trajectòria, de la relació de les entitats fundadores. Hi va haver, d'una banda, l'associació Justícia i Pau que, com ja s'ha assenyalat, havia duit a terme la campanya "Mallorca Solidària – Cap al 0,7%", d'on va néixer l'impuls que va conduir a la creació del Fons. D'una altra banda, hi havia les primeres institucions: el Consell de Mallorca (present al Fons des del primer moment) i una dotzena exacta d'ajuntaments: Binissalem, Escorca, Felanitx, Lloret de Vistalegre, Llubí, Lluçmajor, Marratxí, Palma, Santa Maria, Selva, Sencelles i Sineu. A la primera Assemblea General, de juny de 1994, s'hi arriba amb vuit ajuntaments més que han formalitzat l'adhesió: Artà, Bunyola, Calvià, Campanet, Capdepera, Santa Eugènia, Santanyí i Sóller. En total, vint-i-dos membres.

Els socis "naturals" del Fons són, en principi, les institucions públiques. La presència de Justícia i Pau com a membre de l'associació, aparentment anòmal a aquest context, constitueix un reconeixement just al paper impulsor que va tenir. De fet, un representant de Justícia i Pau ha estat, històricament, membre de la Comissió Executiva, al costat dels representants de les institucions, una posició que ha mantingut des del començament fins a l'any 2003. Cal esmentar que el Fons Mallorquí, com a organisme en què poden cooperar diferents institucions al servei d'objectius compartits, i amb una clara vocació municipalista, tenia ja un model de referència: el Fons Català de Cooperació al Desenvolupament havia nascut l'any 1986, també impulsat per campanyes ciutadanes de demanda del 0,7.

Tal com recull la primera memòria de la Comissió Executiva del Fons, presentada a l'Assemblea de juny de 1994, Justícia i Pau va entregar, dia 14 de març del mateix any, un xec per valor de 1.735.690 pessetes, que era el total del que s'havia recollit durant la campanya "Mallorca Solidària – Cap al 0,7%", tot i que aquesta no tenia finalitat recaptadora. Aquesta

quantitat, amb alguna petita aportació que ja havia arribat dels ajuntaments que s'hi havien adherit, constitueix el saldo amb el qual el Fons arribava a aquesta primera assemblea: 2.022.547 pessetes. Val a dir que el primer pressupost inclou les aportacions compromeses per part de les institucions, fins a fer un total de 23.301.266 pessetes. D'aquestes, 14.000.000 corresponien a les aportacions compromeses pel Consell de Mallorca que esdevenia, des del començament, un suport econòmic clau per al funcionament de l'entitat.

Aquella primera assemblea va aprovar el finançament de 12 projectes. Entre les entitats que varen presentar els projectes que varen ser finançats, hi ha la ja esmentada Prosud i algunes que han continuat el seu treball al llarg d'aquests quinze anys, tals com Mans Unides, l'Associació d'Amics del Poble Sahrauí i Drets Humans de Mallorca. La localització geogràfica dels projectes ja apunta cap al que seran constants del treball del Fons: Amèrica Central, Amèrica del Sud, els campaments de refugiats sahrauís, els Grans Llacs africans.

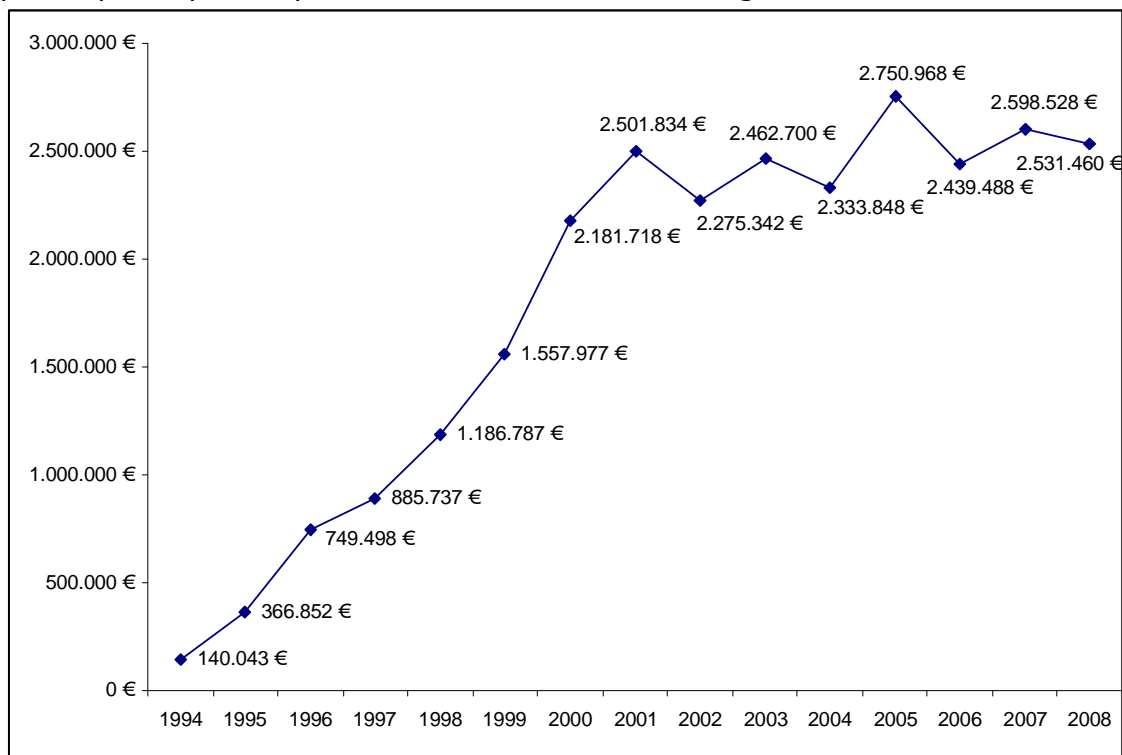
Les persones que varen fer possible les primeres passes del Fons eren ben conscients que el que naixia era una criatura amb molts de reptes per davant i que, si les coses es feien bé, estava destinada a ocupar un lloc propi i imprescindible a la societat mallorquina. Val la pena reproduir algunes frases d'aquella primera memòria que s'entregava a una Assemblea General: "Mallorca pot augmentar la seva solidaritat. Els ciutadans així ho demanen perquè cada cop són més sensibles a les necessitats del món subdesenvolupat i a les injustícies que pateix. Cal que els representants dels ciutadans vulguin assumir el paper que la situació internacional, i les relacions Nord-Sud en especial, els atorga. En efecte, un món on les fronteres són ràpidament superades per la urgència d'eleva la qualitat de vida dels pobles, els ajuntaments no es poden concebre al marge de les realitats i preocupacions del nostre temps. Es tracta, en un paraula, de contribuir a crear un món més just i solidari". Quinze anys més tard, continua havent-hi reptes a l'horitzó, però seria injust no reconèixer que el Fons ha estat a l'alçada, amb escreix, d'aquests propòsits amb què va néixer.

Una trajectòria de creixement

L'itinerari recorregut des d'aquella tardor de 1993 fins ara, quinze anys després, s'ha caracteritzat pel creixement constant. Un creixement, en primer lloc, en nombre de socis. A aquella primera vintena d'ajuntaments s'hi ha anat afegint la resta. A l'Assemblea General de 1995 ja s'hi arriba amb la major part (35) dels ajuntaments de Mallorca adherits, fins que, l'any 2007, s'aconseguia el mapa de Mallorca complet: els 53 municipis de l'illa són, actualment, socis del Fons Mallorquí de Solidaritat i Cooperació. Una fita important, en aquest procés d'augment continuat del nombre de socis, tant pel que suposa en termes d'aportació econòmica com per la importància del treball conjunt entre institucions, és la incorporació del

Govern de les Illes Balears, soci de ple dret i membre de la Comissió Executiva des de 1999. Els ajuntaments mallorquins, el Consell de Mallorca, el Govern de les Illes Balears són els socis del Fons, juntament amb Justícia i Pau, la Universitat de les Illes Balears i les Mancomunitats del Raiguer, del Pla i Nord.

Si hi ha una mesura fàcilment indicativa del creixement del Fons és, sense dubte, l'evolució del pressupost gestionat i dels projectes finançats. Des d'aquell pressupost de 23 milions llargs de pessetes de l'any 1994 fins als més de 2,8 milions d'euros de l'any 2008 hi ha un bot molt important. El següent gràfic mostra la progressió del pressupost anual executat pel Fons, excepte per a l'any 2008, en què es presenta -per raons evidents- el pressupost aprovat per l'Assemblea del 16 de maig de 2008.

Evolució del pressupost executat del Fons Mallorquí en el període 1994 -2008

Al creixement quantitatiu li correspon, lògicament, un creixement qualitatiu, que resulta molt més difícil d'explicar en taules i gràfiques. Creixement qualitatiu vol dir avanç en la definició d'una manera pròpia d'entendre la cooperació, en una línia de treball específica. Vol dir, també, un avanç en la projecció pública: el Fons és cada vegada més conegut i la seva credibilitat s'ha anat consolidant sense interrupció. Vol dir avançar en la capacitat d'interlocució i de relació amb tots els agents socials que poden estar implicats en l'esforç de la cooperació: els municipis, la resta d'institucions, la universitat, els centres educatius... Que el Fons ha crescut qualitativament vol dir, en definitiva, que ha servit a l'objectiu que és la

seva raó de ser: el de fer que avancin dins de la societat mallorquina les actuacions i les actituds de solidaritat amb els pobles del Sud.

Una manera d'entendre la cooperació

El Fons és alguna cosa més que un organisme des del qual es distribueixen fons públics per al finançament de projectes a dur a terme als països del Sud. Els anys de recorregut del Fons, acompanyats sempre per la reflexió sobre quin és el paper que ha de tenir una entitat d'aquestes característiques en el món de la cooperació, han anat configurant una línia de treball determinada, una manera pròpia d'entendre la cooperació.

La naturalesa del Fons és el primer factor que determina l'especificitat del treball de cooperació que fa. El Fons no ha perdut, ni pot perdre mai de vista, el fet que és un espai en què els municipis, com a socis majoritaris, tenen el paper protagonista. És ben lògic, en aquest sentit, que el Fons sempre hagi estat presidit per un batle o batlessa (o regidor o regidora, en alguns casos), malgrat la contribució quantitativament major que puguin fer el Consell de Mallorca o el Govern de les Illes Balears. El Fons perdria part del seu sentit si deixàs de ser un espai que els municipis senten com a seu i que fa la seva feina amb voluntat de servei als municipis. Aquest caràcter també determina la voluntat d'estar present al territori, explicant la feina que es fa, i col·laborant perquè cada ajuntament visqui com a propi allò que es fa amb els doblers que destina a cooperació.

Aquesta relació estreta amb els municipis i el moviment solidari local té el seu correlat en el treball que es fa als països del Sud. Des de fa anys, el Fons es planteja una òptica municipalista de la cooperació, entenent per això, més enllà del fet evident de fer feina amb els municipis de Mallorca, la voluntat de fer una feina de cooperació amb les institucions locals dels països del Sud. En aquests països, en què els municipis disposen en general de recursos escassíssims, reforçar aquestes entitats locals és una bona opció per millorar tant el benestar humà de les poblacions com la democràcia.

Municipis de Mallorca que cooperen amb municipis del Sud: aquest podria ser el titular de bona part de la feina de cooperació que es fa des del Fons, a través de processos municipalistes que compten amb el suport institucional del Consell de Mallorca. En són un bon exemple els agermanaments, entesos com una relació de col·laboració i coneixement mutu entre un municipi (o una altra entitat local, com una mancomunitat) de Mallorca amb una institució local del Sud. El Fons, en aquests casos, fa el paper del facilitador i aporta instruments tècnics per fer efectiva aquesta col·laboració. Els agermanaments així entesos no poden ser una pura declaració retòrica ni el resultat d'una ocurrència d'un dia, sinó d'un treball de preparació i d'un contacte establert, i han de suposar una voluntat, per les dues parts, de continuïtat amb el temps. En són un bon exemple els agermanaments entre la Mancomunitat del Pla i AMUNSE (Associació de Municipis de Nueva Segovia, departament del nord de Nicaragua), entre

Inca i Telpaneca (Nicaragua), entre Artà i Totogalpa (Nicaragua) entre Lluçmajor i Las Sabanas (Nicaragua) o entre Esporles i San Ramón (Nicaragua).

Si la relació amb els municipis és una de les bases del funcionament del Fons, una altra és, sense dubte, la proximitat amb les diferents entitats que configuren el teixit associatiu mallorquí de solidaritat amb el Sud. La línia de cooperació del Fons no es pot entendre si no és en relació al particular paisatge de les ONG locals i la seva tipologia: molt sovint entitats petites, especialitzades en el treball en una àrea geogràfica que coneixen bé, en la majoria dels casos entitats locals més que delegacions d'associacions de major àmbit geogràfic. Tal com ja hem vist, la definició d'una determinada línia de treball (i això es veu molt clarament en el cas de les àrees geogràfiques del Sud on es fa una tasca de cooperació) s'ha anat definint al llarg dels anys condicionada per l'experiència i les maneres de fer d'aquestes entitats. Les ONG locals, al seu torn, tenen en el Fons i en els altres donants d'àmbit autonòmic i local la seva font principal de finançament de projectes. En aquest sentit, el Fons té també un imprescindible paper de suport al teixit associatiu solidari de Mallorca.

De manera anàloga al que s'ha dit dels municipis, la voluntat de reforçar les entitats de Mallorca va lligada a la voluntat de reforçar el teixit associatiu dels països del Sud. El finançament d'un projecte de cooperació ha de partir de la garantia que ofereix l'entitat local (mallorquina, o espanyola) que el presenta, i de la que ofereix l'anomenada contrapart: és a dir, l'entitat del país del Sud d'on, habitualment, ha nascut la demanda, i que es fa responsable de la seva execució. D'aquesta manera, la cooperació sempre té un component de suport a una societat civil imprescindible perquè el benestar i la democràcia avanci en societats com les d'Amèrica Central o del Sud, les del Magrib, o les de l'Àfrica subsahariana. Perquè no tengui un caràcter purament assistencialista, la cooperació ha de posar les bases perquè els països del Sud surtin endavant amb les energies i capacitats que sense dubte hi ha presents a les seves poblacions.

També ha estat una constant, al llarg d'aquests quinze anys, la cooperació entesa com a suport als processos democràtics, a la protecció dels drets humans, a la defensa dels drets de les minories nacionals i a la reconstrucció postbèl·lica. La cooperació és políticament neutral en el sentit de no alinear-se amb partits polítics, i de no estar subjecta a cap govern diferent al de la pròpia entitat donant, però no pot deixar d'estar compromesa amb valors com el de la pau, la democràcia o els drets humans. No entendre-ho així és no entendre que el compromís amb la justícia és a l'arrel de l'impuls solidari. Donar suport al poble sahrauí confinat a l'exili de Tindouf, contribuir als processos de pau i a la reconstrucció postbèl·lica als Grans Llacs africans o als Balcans, finançar el treball dels defensors dels drets humans a Colòmbia, col·laborar amb un poble palestí que viu la difícil realitat de l'ocupació: aquests són alguns dels exemples d'aquest lligam entre cooperació, drets humans i pau.

L'òptica de gènere està ben present, més enllà de l'etiqueta i del que dicta la literatura teòrica sobre cooperació. Les dones de Burkina Faso que lluiten contra la pràctica de la mutilació genital femenina o les vídues de la brutal guerra que va assolir Guatemala, són exemples dels molts col·lectius femenins que han rebut suport del Fons. Una altra vegada, allò principal no és convertir la dona en destinatari de polítiques d'ajuda, sinó col·laborar perquè les dones siguin subjectes protagonistes del seu benestar i del de la seva població. Invertir en les dones és la manera més eficient de contribuir al benestar dels pobles: no és una frase feta, és l'evidència a què han arribat les grans instàncies internacionals d'ajuda al desenvolupament.

Per acabar amb aquesta caracterització de la cooperació que es du a terme des del Fons, cal fer referència al que es fa en el terreny de les ajudes d'emergència. Tal com fa la majoria de les institucions que treballen en ajuda al desenvolupament, el Fons reserva una part dels seus recursos per a aquest capítol. Les poblacions del Sud presenten una altíssima vulnerabilitat davant fenòmens tals com inundacions, huracans o terratrèmols, i cal, quan això s'esdevé, una reacció ràpida per pal·liar els efectes devastadors. El Fons, però, difícilment pot competir en resposta immediata amb les grans organitzacions especialitzades en aquestes actuacions. El que fa és canalitzar fons i centrar-se en un treball que podríem anomenar de "segona fase": la reconstrucció posterior a la primera fase d'emergència, que posa les bases d'una situació de menys vulnerabilitat. Ho fa especialment en aquelles àrees geogràfiques per a les quals hi ha un coneixement del terreny i uns contactes que constitueixen una garantia. Així s'ha fet, per exemple, a Nicaragua després de l'huracà Mitch (1998) o després dels terratrèmols de El Salvador (2001) o Perú (2007).

Canviar els valors aquí per fer justícia amb el Sud

La tasca de cooperació és entesa, convencionalment, com el finançament, amb doblers del Nord, de projectes diversos que es fan efectius sobre el terreny, als països del Sud. Tanmateix, de cada vegada es dóna més importància a allò que sovint s'anomena sensibilització i que ara també és designat, en sentit ampli, educació per al desenvolupament. Es tracta de donar a conèixer, entre la ciutadania del Nord, la realitat dels països del Sud i de promoure la reflexió sobre les causes del profund desequilibri entre països industrialitzats i països empobrits. L'objectiu últim de la sensibilització, així entesa, és promoure un canvi de valors i incitar el sentit de la responsabilitat de cada un dels ciutadans: empènyer a fer alguna cosa. La perspectiva, una vegada més, no pot ser assistencialista o caritativa, sinó fer èmfasi en el problema de justícia que hi ha al darrere de l'abisme entre Nord i Sud. Així es fa, per exemple, en l'enfocament del problema del deute extern dels països del Sud, una qüestió que ha centrat les accions de sensibilització del Fons de l'any 2007. El conegut lema "qui

deu a qui?" ho sintetitza perfectament: és el Nord qui té contret amb el Sud un ineludible deure de justícia.

En la mateixa línia que ho han fet les diferents institucions donants, el Fons ha anat incrementant al llarg dels anys els esforços i la importància concedits a la feina de sensibilització. Ho ha fet, igual que la feina de cooperació, en col·laboració amb les ONG de Mallorca (també en aquest terreny hi ha oberta una convocatòria anual de subvencions), i prioritzant que la feina feta arribi al conjunt dels municipis de Mallorca. L'esmentada exposició "Una mirada al món", que aporta la visió d'un món fracturat i tracta d'obrir els ulls a la responsabilitat moral que aquesta situació comporta, elaborada des del propi Fons i que actualment té la nova edició "Mira't el món", ha circulat per un gran nombre de centres educatius i culturals, i és probablement un bon exemple de l'orientació i la continuïtat de la feina del Fons en aquest terreny.

Aquesta exposició, en tot cas, és només un exemple de les moltes activitats que s'han duit a terme. El Fons ha fet projectes de sensibilització en formats diferents: exposicions, conferències, jornades, cursos, edició de materials impresos o audiovisuals, cicles de cinema, etc. Els destinataris també han estat ben diversos, tant quan s'han fet iniciatives en el món de l'educació formal com en les que s'estenen fora d'aquest àmbit. El Fons ha promogut projectes propis d'educació per al desenvolupament en educació infantil o primària, com és el programa "Lliga't al Sud", un projecte impulsat i elaborat des del propi Fons, que tracta de donar a conèixer una realitat no estereotipada dels països del Sud. El programa fa ús dels materials "Trescant món" (per a Primària) i "Cop d'ull al Sud" (per a Secundària), i hi han participat desenes de centres d'ensenyament de Mallorca. Actualment, l'eix principal de l'actuació del Fons a l'àmbit educatiu és l'impuls a la Xarxa de Centres Educatius Solidaris, de la qual ja formen part més d'una vintena de centres de primària i secundària. També s'ha incidit en l'àmbit universitari, amb l'organització de diversos seminaris i cursos (sobre conflictes, en més d'una ocasió), organitzats en col·laboració amb la Universitat de les Illes Balears, i que sempre han tingut un remarcable nivell acadèmic i d'acceptació entre l'alumnat.

Col·laboració interinstitucional

La sintonia entre les diferents institucions i el treball conjunt entre representants públics de diferent color polític ha estat, al llarg d'aquests quinze anys, una de les claus de la feina del Fons. El fet que la pràctica totalitat dels ajuntaments de Mallorca en formin part, i que hagi rebut suport de manera continuada tant del Consell de Mallorca com del Govern de les Illes Balears, més enllà dels canvis de signe polític, n'és la millor prova. La Junta Directiva del Fons, amb representants de municipis amb governs de les distintes forces polítiques, i amb una pràctica constant de presa de decisions per consens, és també un reflex d'aquest funcionament que vol superar les diferències polítiques.

Ja s'ha fet referència al paper protagonista que el Fons, per la seva pròpia naturalesa, concedeix als ajuntaments, i s'ha esmentat la pràctica habitual que un batle o batlessa (o un regidor o regidora) en sigui el president. També cal esmentar el suport que el Fons ha tingut tant des del Consell de Mallorca com des del Govern de les Illes Balears. L'aportació econòmica d'un i altre ha fet possible que la feina del Fons hagi arribat a l'envergadura que s'ha explicat. En el cas del Consell, la relació té una rellevància especial, en la mesura que el Fons és l'instrument principal de política de cooperació del Consell: tota l'ajuda al desenvolupament que fa el Consell, es realitza a través del Fons. El Govern de les Illes Balears, per la seva part, lliura al Fons una aportació econòmica important i consolidada al llarg dels anys. Tant en un cas com en l'altre, el suport econòmic significa, com no podia ser d'una altra manera, presència a l'hora de determinar la línia de cooperació que fa el Fons (ja ha esdevingut tradició que tant el Consell com el Govern ocupin les vicepresidències de la institució) i coordinació constant de les tasques.

De la capacitat del Fons d'interlocució i col·laboració amb la societat mallorquina també en són prova els convenis de col·laboració que ha subscrit, per a objectius diferents, amb entitats de naturalesa ben diversa, tal com són, per exemple, bancs i caixes d'estalvis, associacions diverses, col·legis professionals, la Conselleria d'Educació i Cultura del Govern (per a la difusió de materials educatius) o els Bombers de Mallorca (per a l'enviament d'equipament que els Bombers renoven). Els convenis amb la Universitat de les Illes Balears (soci del Fons) han servit a objectius com cursos de formació, participació d'estudiants en pràctiques en projectes del Fons o gestió de fons de documentació.

És necessari fer referència a la relació de col·laboració que ha tengut el Fons Mallorquí, al llarg d'aquests quinze anys, amb la resta de fons de cooperació de l'estat. En els casos en què aquesta relació ha estat més estreta, s'hauria de parlar en termes de fer junts el camí: anar descobrint conjuntament què és i quina és la feina específica de cooperació pròpia d'aquestes entitats. Naturalment, amb qui ha estat més constant la col·laboració ha estat amb els altres fons de cooperació de les Illes Balears. El Fons Menorquí de Cooperació va néixer al mateix temps que el de Mallorca (un mes més tard: es constituïa dia 28 de novembre de 1993), i resulta impossible fer la història de cap dels dos sense una referència a aquest constant descobriment conjunt del camí a seguir. De creació posterior (octubre de 1999) és el Fons Pitiús de Cooperació, integrat per institucions i entitats d'Eivissa i Formentera, que ha seguit les passes de les seves institucions germanes de Mallorca i Menorca. La coordinació entre els tres Fons insulars ha permès, a més de fer rendibles esforços en qüestions com els desplaçaments sobre el terreny per conèixer els projectes que es financen, aprofundir en tot allò que hi ha en comú en la comesa de totes tres entitats.

D'entre els altres fons, cal assenyalar de manera especial el paper acomplert pel Fons Català de Cooperació al Desenvolupament, el fons de

cooperació que en bona part va proporcionar el model. Si bé els tres fons insulars són els fons de cooperació amb més capacitat, si la mesuram en termes de proporció amb la població del territori corresponent, el Fons Català és, en termes absoluts, el "germà gran" dels diferents fons de l'estat. El Fons Català i el Fons Mallorquí també han treballat conjuntament en la definició d'una línia específica de treball, per exemple en la qüestió d'una òptica de treball basada en el municipalisme. Tots dos fons, a més, han tengut un paper més que rellevant a l'hora d'impulsar la Confederació de Fons de Cooperació, i a l'hora d'encoratjar i acompanyar la creació de nous fons. A hores d'ara, la Confederació agrupa, a més dels fons balears i del Fons Català, entitats de característiques semblants del País Basc, Galícia, País Valencià, Andalusia i Extremadura. Els nou fons de la Confederació agrupen més de 800 institucions públiques i, durant l'any 2006, varen gestionar més de 15 milions d'euros. Cal dir que la major part d'aquests fons estan lluny de tenir la capacitat d'actuació, en relació al propi territori, del tres fons balears, que continuen essent un model d'implicació de tots els ajuntaments, de col·laboració entre diferents institucions i de funcionament per consens. La Confederació de Fons, en tot cas, és un important àmbit de reflexió i de posada en comú de les diferents experiències, un instrument de defensa conjunta de les posicions dels fons davant instàncies estatals o internacionals, i un espai per a la difusió de la utilitat del model dels fons de cooperació.

Augmentar la solidaritat

"Mallorca pot augmentar la seva solidaritat": aquesta frase de la memòria entregada a la primera Assemblea del Fons, que podia resumir la tasca per davant amb què naixia el Fons, conserva avui tota la seva càrrega. La vigència d'aquest objectiu ve determinada, sobretot, per realitats aclaparadores que haurien de despertar el nostre sentit de la justícia i de la solidaritat. Més de 1.000 milions de persones continuen vivint en la pobresa extrema, mirant de cobrir totes les seves necessitats amb menys d'un dòlar diari. Més de 800 milions de persones no poden accedir a aliments suficients per satisfer les necessitats energètiques diàries. Al món hi ha 115 milions d'infants en edat d'educació primària que no van a l'escola. Cada any moren 11 milions d'infants de menys de cinc anys, en la immensa majoria de casos per causes que es podrien haver evitat amb facilitat (amb medicaments adequats, bona alimentació, o millors condicions d'higiene). A finals de 2004, al món hi havia uns 39 milions de persones que vivien amb el VIH (virus d'immunodeficiència humana).

Podem continuar amb les dades. Les dones representen només el 16% dels escons parlamentaris a tot el món. Es continuen denunciant greus violacions dels drets humans (mutilació genital femenina, infants soldats, desaparicions...) en països de tots els continents. La despesa militar mundial supera els 1,2 bilions de dòlars anuals, que representen el 2,5% del PIB mundial. Sobre els països del Sud pesa la llosa d'un deute extern equivalent

a 2,8 bilions de dòlars. Amb 200.000 dòlars anuals, una quantitat molt inferior a qualsevol de les dues xifres anteriors, es podrien cobrir les necessitats humanes bàsiques de tota la població mundial.

La magnitud d'aquestes xifres pot conduir al descoratjament, però la solidaritat parteix de la idea que totes les aportacions, per petites que siguin, són útils. Cada actuació que serveix per millorar el benestar humà d'una família de Guatemala, l'Índia o Moçambic, cada acció de suport als col·lectius que treballen per la pau i els drets humans, cada feina de sensibilització que ajuda a despertar el sentiment de deure de justícia entre la nostra població, són passes en la direcció d'aquell horitzó, tan llunyà com irrenunciable, d'un món a l'alçada de la dignitat dels homes i les dones. Durant quinze anys, el Fons ha tengut un paper fonamental perquè Mallorca sigui una terra més solidària. El Fons pot estar orgullós de la feina realitzada, que ha fet de Mallorca un lloc una mica millor. La magnitud dels reptes, però, no justifica la complaença. Els anys que hi ha per davant són, sempre, més importants que els que hem deixat enrere.